

УДК 378.091

НЕФЕДОВА Т., ТАРАСЕНКО І.

Київський національний університет технологій та дизайну

КОНКУРЕНТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВНЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

Мета. В статті розглянуто еволюцію поняття конкурентного потенціалу ВНЗ у взаємозв'язку з категорією конкурентоспроможності.

Методика. Запропоновано підхід щодо аналізу та управління конкурентним потенціалом ВНЗ.

Результати. Розроблено концептуальну модель формування конкурентоспроможності ВНЗ на основі реалізації конкурентного потенціалу.

Ключові слова: конкурентний потенціал ВНЗ, конкурентоспроможність ВНЗ, аналіз конкурентного потенціалу, фактори зовнішнього середовища, концептуальна модель формування конкурентоспроможності ВНЗ.

Одним з найважливіших чинників забезпечення конкурентоспроможності України у світовій економіці, з одного боку, і сприяння її переходу на засади реального (а не декларативного) інноваційно-інвестиційного модернізаційного розвитку – з іншого, є формування людського потенціалу, що потребує розвитку інтегрованої у світовий освітній простір та конкурентоспроможної системи вищої освіти.

Первинною ланкою забезпечення розвитку освітньої системи країни є вищий навчальний заклад, який повинен, враховуючи глобальні тенденції розвитку освітньої сфери, дотримуватися у своїй діяльності законодавчо визначених норм здійснення освітнього процесу, запроваджувати новітні технології у всіх сферах діяльності, забезпечувати режим економії всіх видів ресурсів та досягати соціальної та економічної ефективності з метою підвищення конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному ринках.

Успішне функціонування і розвиток вищих навчальних закладів в сучасних умовах вимагає розробки методологічних засад та методичних положень щодо формування стратегії, спрямованої на розвиток конкурентних переваг та досягнення на цій основі високого рівня конкурентоспроможності, що потребує створення адекватної системи оцінювання та управління конкурентним потенціалом ВНЗ.

Більшість вітчизняних та зарубіжних авторів у своїх дослідженнях приділяють увагу питанням оцінювання потенціалу промислових підприємств, зокрема проблематиці виробничого потенціалу. Це пояснюється ключовою роллю виробничих процесів в період домінування адміністративної системи управління економікою країни.

З переходом до ринкової економіки актуальності набувають питання оцінки конкурентного потенціалу, який необхідно розглядати у взаємозв'язку з іншими видами потенціалу. Особливу увагу питанням дослідження сутності конкурентного потенціалу, методам його оцінювання та управління приділено у дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних вчених як: Балабанова І.В., Галушко Д.В., Гудзинський О.Д., Єрохін Д.В., Ж.-Ж. Ламбен, Іванченко А.В., Кирчата І.М., Лисенков М.В., Фасхiev Х.А., Федонін О.С., Скляр Е.Н., Бережнов Г.В та інших.

Результатом вивчення наукової літератури став висновок про те, що протягом своєї еволюції категорія «конкурентний потенціал» зазнала істотних змін – від визначення її як сукупності ресурсів і можливостей [1; 2] та «частини загального потенціалу» [3], до розуміння конкурентного потенціалу як набору ключових факторів успіху й складових, що характеризуються інноваційністю та адаптивністю [4]. Російські вчені Арєнков І.А., Саліхова Я.Ю., Гаврилова М.А. в праці [5] надають такі визначення конкурентного потенціалу: «сукупність наявних природних, матеріальних, трудових, фінансових і нематеріальних ресурсів та можливостей об'єктів та (або) суб'єктів господарювання, що дозволяють їм отримувати конкурентні переваги в порівнянні з іншими учасниками ринку»; «внутрішні і зовнішні конкурентні можливості, які дозволяють підприємству вести ефективну конкурентну боротьбу на ринку за рахунок формування конкурентних переваг на основі використання матеріальних і нематеріальних ресурсів».

За визначенням Балабанової Л.В. та Балабаніц А.В. конкурентний потенціал – «...це сукупність наявних конкурентних переваг і маркетингових можливостей фірми, що мають здатність при сприятливому маркетинговому кліматі трансформуватися в конкурентні переваги підприємства, забезпечуючи йому стійку конкурентну позицію на ринку» [6, с.8]. Воронкова А.Є визначає конкурентний потенціал як сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних, трудових і екологічних можливостей підприємства, що забезпечують йому стійкі конкурентні позиції на ринку [7, с. 105]. Згідно підходу Гудзинського О.Д., Судомира С.М., Гуренка Т.О. конкурентний потенціал є здатністю підприємства та його системи менеджменту формувати збалансований комплекс можливостей по задоволенню потреб споживачів з метою забезпечення сталого стратегічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності, завчасної адаптації до змін у зовнішньому середовищі [8, с. 12].

Проте, більшості розглянутих підходів характерно одностороннє відображення даної категорії. Більш повним доцільно вважати визначення, яке Кирчата І.М. і Поясник Г.В. надають в праці [9, с. 43], визначаючи конкурентний потенціал як «систематизований комплекс взаємоузгоджених можливостей і ресурсів внутрішнього середовища підприємства, який забезпечує отримання конкурентних переваг в умовах змінюваного зовнішнього середовища та обмежених ресурсів, сприяє досягненню поставлених конкурентних цілей та при раціональному використанні забезпечує підприємству високий конкурентний статус».

За результатами аналізу наукової літератури [5, 6, 10, 11] зроблено висновок, що більшість науковців конкурентний потенціал розглядають як сукупність наявних природних, матеріальних, трудових, фінансових і нематеріальних ресурсів та можливості об'єктів та (або) суб'єктів господарювання, що дозволяють їм отримувати конкурентні переваги в порівнянні з іншими учасниками конкурентної боротьби.

Розглянуте дозволяє зробити висновок, що між поняттями конкурентного потенціалу, конкурентних переваг та конкурентоспроможності існує причинно-наслідковий зв'язок, який проявляється через можливість суб'єкта господарювання конкурувати з іншими суб'єктами ринку, використовуючи наявний ресурсний та управлінський потенціал. За відсутності ресурсної бази підприємство не здатне не лише конкурувати, а й функціонувати взагалі. При цьому наявність ресурсів є необхідною, але не достатньою умовою для перемоги в конкурентній боротьбі. Таким чином, ефективне управління ресурсним потенціалом є основою формування стійких конкурентних переваг в порівнянні з іншими конкурентами. Конкурентоспроможність – «це відповідність за всіма параметрами вимогам ринку, покупців, споживачів» [12, с. 89], а досягнення конкурентної переваги є одним з основних напрямків забезпечення конкурентоспроможності. Таким чином, конкурентна перевага є причиною, конкурентоспроможність наслідком, а конкурентний потенціал основою ринкового успіху суб'єкта господарювання в боротьбі за споживача.

Для досягнення теоретичного, методологічного і технологічного проривів в усіх сферах діяльності вищого навчального закладу, без яких унеможлиблюється подолання кризових явищ, формування нового бачення перспектив і досягнення цілей вищої школи, потребується створення і підтримка дієздатної системи управління конкурентним потенціалом ВНЗ як основи забезпечення його конкурентоспроможності.

Метою статті є визначення ефективних форм управління конкурентним потенціалом ВНЗ та досягнення високого рівня конкурентоспроможності.

Поняття конкурентного потенціалу, яке досить детально висвітлено в науковій літературі, потребує уточнення з позицій його відповідності завданням та цілям розвитку ВНЗ в контексті забезпечення конкурентних переваг та їх реалізації на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, що знаходить відображення в рейтингах конкурентоспроможності, які на постійних засадах складаються різними рейтинговими агенціями і оприлюднюються для широкого загалу користувачів.

За результатами аналізу наукової літератури встановлено, що конкурентний потенціал вищого навчального закладу є комплексною характеристикою його спроможності до розвитку в цілому та підвищення конкурентоспроможності зокрема, яка залежить від ефективності конкурентної політики підприємства, наявного ресурсного потенціалу та здатності адаптуватися до умов зовнішнього середовища.

На рис. 1 представлено концептуальну модель формування конкурентоспроможності ВНЗ на основі реалізації його конкурентного потенціалу. Зазначимо, що конкурентний потенціал визначається внутрішніми можливостями ВНЗ (ресурсна складова) та ефективністю системи управління при вирішенні завдань оптимального використання наявних ресурсів і адаптації до змін у зовнішньому конкурентному середовищі (організаційно-управлінська складова).

Вихідними положеннями при побудові концептуальної моделі формування конкурентоспроможності ВНЗ на основі реалізації конкурентного потенціалу визначено те, що формування конкурентного потенціалу передбачає використання всіх наявних ресурсів та охоплення всіх внутрішніх процесів, які протікають у різних функціональних сферах внутрішнього середовища ВНЗ, а також забезпечення ефективної взаємодії вищого навчального закладу з елементами зовнішнього середовища – використанням сприятливих факторів та адаптація до дії несприятливих. В результаті забезпечується системний погляд на вищий навчальний заклад, який дозволяє виявити всі сильні та слабкі сторони, та, на цій основі, розробити стратегію його розвитку на довгострокову перспективу.

За результатами узагальнення наукової літератури було сформовано елементну структуру конкурентного потенціалу ВНЗ, основними складовими якої є:

- 1) *ресурсна складова* з виокремленням матеріально-технічних, інтелектуальних, трудових, фінансових та маркетингових ресурсів, а

також науково-дослідної бази та інноваційних ресурсів, педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій;

2) *організаційно-управлінська складова*, що включає систему управління і забезпечує виконання функцій у сферах: організації навчального процесу та НДР, студентського самоврядування, управління кадрами та мотивації, соціальної сприйнятливості та взаємодії із стейкхолдерами, організації додаткових послуг позанавчального характеру.

Послідовність аналізу конкурентного потенціалу ВНЗ ($KП^{ВНЗ}$) згідно методичного підходу, що пропонується, представлено на рис. 1.

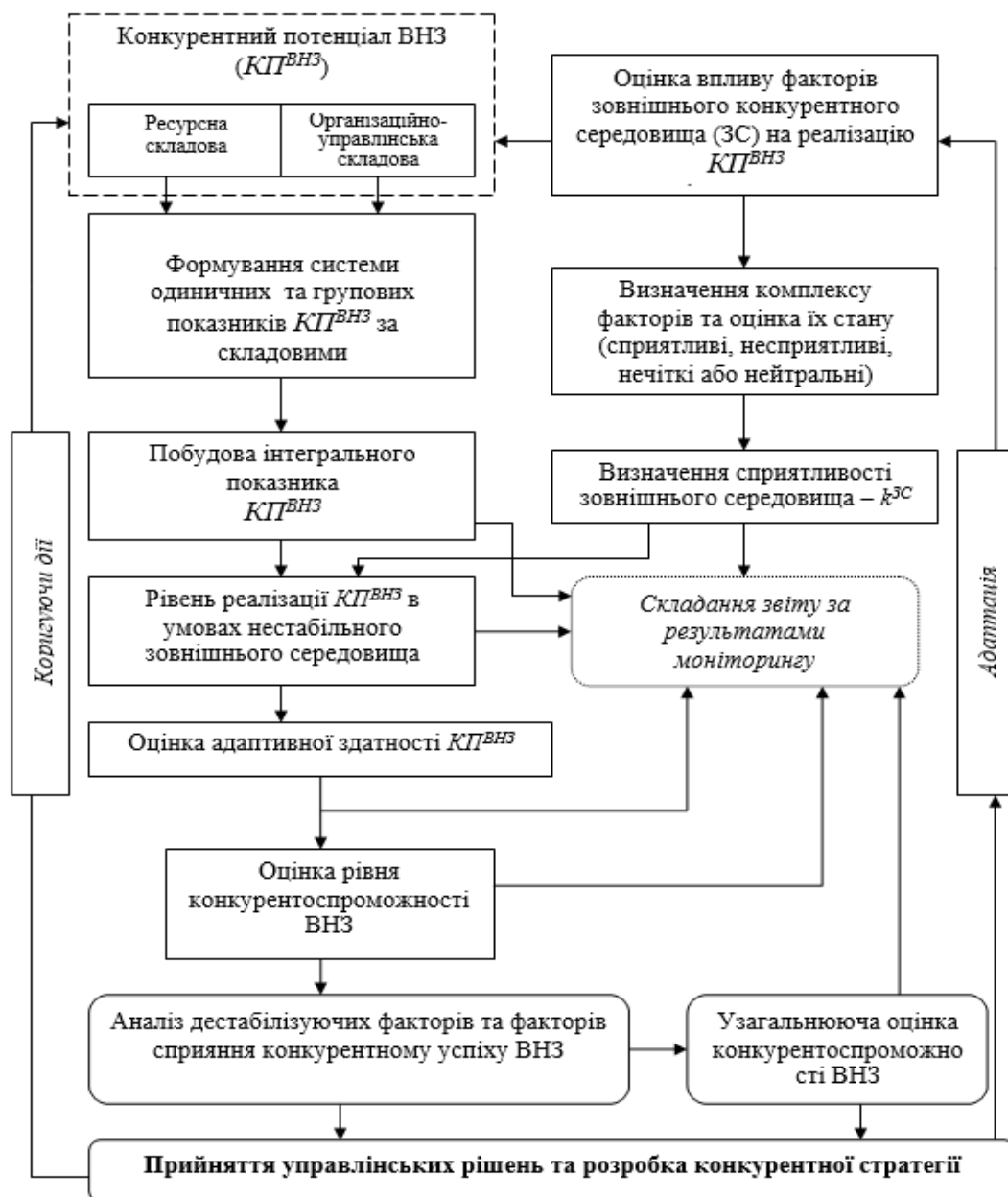

Рис. 1 Етапи аналізу рівня реалізації конкурентного потенціалу ВНЗ в контексті управління конкурентоспроможністю

Аналіз конкурентного потенціалу вищого навчального закладу ($KП^{BH3}$) пропонується здійснювати за етапами:

I етап. Оцінка рівня конкурентного потенціалу ВНЗ за складовими, що включає:

1.1. Визначення основних складових $KП^{BH3}$ та формування системи одиничних показників оцінки кожної складової. Аналіз ресурсної та організаційно-управлінської складових $KП^{BH3}$ передбачає їх деталізацію за факторами та побудову відповідних кожному з факторів систем одиничних показників.

1.2. Визначення базових значень та пріоритетного рівня одиничних показників $KП^{BH3}$ відповідно до критеріїв теорії бажаності, згідно до якої рівень найменших, але припустимих значень окремих показників, відповідає базовим значенням, а найкращими є значення показників (можливостей), які вищий навчальний заклад прагне досягти в найближчій перспективі, і які є пріоритетними для ВНЗ [13, 14].

1.3. Оцінка фактичного рівня кожного одиничного показника відповідно до положень теорії бажаності та визначення на їх основі групових показників (з використанням методу адитивної згортки), які визначатимуть рівень бажаності ресурсної та організаційно-управлінської складових $KП^{BH3}$.

1.4. Розрахунок комплексних показників ресурсної (PC) та організаційно-управлінської складових (OUC) за процедурою, аналогічною п.1.3, враховуючи вагомість груп PC та OUC.

1.5. Оцінка інтегрального показника $KП^{BH3}$ із врахуванням рівня організаційно-управлінської та ресурсної складових конкурентного потенціалу підприємства.

II етап. Оцінка рівня реалізації $KП^{BH3}$ за умов впливу факторів зовнішнього конкурентного середовища. На даному етапі передбачається проведення аналізу наявних та потенційних можливостей і загроз зовнішнього прояву з метою оцінки їх впливу на рівень реалізації конкурентного потенціалу вищого навчального закладу. Важливість даного етапу аналізу визначається тим, що в умовах глобальної конкуренції кожний вищий навчальний заклад повинен розробляти конкуренту стратегію адаптивного характеру, орієнтовану на максимальну реалізацію конкурентного потенціалу (його ресурсних можливостей) та зміцнення ринкових позицій (як на світовому, так і національному ринках), враховуючи при цьому зростаючий вплив різних ризиків, зокрема, пов'язаних з вільним ціноутворенням на ринку освітніх послуг, євроінтеграційними та глобалізаційними процесами, та невизначеністю конкурентного середовища, яке динамічно змінюється.

Аналіз впливу факторів зовнішнього середовища на результати реалізації конкурентного потенціалу ВНЗ пропонується проводити за такими показниками, які класифіковано за групами загроз та можливостей:

- *можливості*: (1) державна політика у сфері вищої освіти; (2) кон'юнктура ринку праці в контексті пропозиції науково-педагогічних кадрів; (3) система ліцензування та акредитації; (4) система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів;
- *загрози*: (1) демографічна ситуація та потенційна кількість абітурієнтів; (2) зміна тарифів на енергоресурси, комунальні послуги та ін.; (3) скорочення бюджетного фінансування закладів вищої освіти; (4) відсутність механізмів сприяння роботодавців розвитку ВНЗ; (5) інвестиційний клімат та інвестиційні ресурси; (6) зниження купівельної спроможності населення; (7) загострення конкурентної боротьби.

Значення інтегрального показника реалізації конкурентного потенціалу ВНЗ в умовах впливу факторів зовнішнього середовища в загальному вигляді може бути представлено залежністю:

$$КП^{реал} = f(КП^{ВНЗ}; k^{3C}).$$

Показник $КП^{реал}$ показує наскільки ВНЗ реалізує свій конкурентний потенціал ($КП^{реал}$) в умовах зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю та може бути сприятливим, несприятливим або нейтральним (k^{3C}): чим більш невизначеним та несприятливим є зовнішнє середовище, тим більше будуть відрізнятися між собою значення $КП^{ВНЗ}$ та $КП^{реал}$.

Висновки. Застосування пропонованого підходу щодо аналізу конкурентного потенціалу ВНЗ дозволить визначати напрями підвищення ефективності використання наявних ресурсів та бізнес-процесів, які безпосередньо впливають на формування конкурентних переваг вищого навчального закладу та забезпечують взаємодію з елементами зовнішнього середовища. Подальші дослідження планується спрямувати на розробку методичних положень формування конкурентної стратегії та оптимізацію розвитку ВНЗ в контексті підвищення конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Войцеховская И.А. Потенциал предприятия как основа его конкурентоспособности [Електронний ресурс] // Проблемы современной экономики – 2006. – №1 (17). – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=953>. – Назва з титул. екрану.
2. Лисенков М.В. Конкурентный потенциал и конкурентная стратегия в совокупности отношений конкурентоспособности // Вестник ТГУ. – 2008. – Вып. 2 (58). – С. 63–65.
3. Ерохин Д.В., Галушко Д.В. Теоретические основы оценки конкурентного потенциала промышленной фирмы // Вестник Брянского государственного технического университета. – 2006. – №4 (12). – С. 76-81.
4. Баринов В.А., Синельников А.В. Развитие организации в конкурентной среде [Електронний ресурс] / В.А. Баринов, А.В. Синельников // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №6. – Режим доступа: <http://www.mevriz.ru/articles/2000/6/853.html>. – Назва з титул. екрану.
5. Аренков И.А. Конкурентный потенциал предприятия: модель и стратегии развития [Електронний ресурс] / И.А. Аренков, Я.Ю. Салихова, М.А. Гаврилова // Проблемы современной экономики, № 4 (40), 2011. [Електронний ресурс] / Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3801>. – Назва з титул. екрану.
6. Балабанова Л.В. Маркетинговый аудит в системе сбыта: [Монографія] / Л.В.Балабанова, А.В.Балабаниц. – Донецк: ДонГУЭТ, 2003. – 188 с.
7. Воронкова А.Є. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: [Монографія] / А.Є. Воронкова. – 2-е изд. – Луганск: ВГУим. В. Даля, 2004. – 320 с.
8. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект) : [Монографія] / О.Д. Гудзинський. С.М. Судомир, Т.О. Гуренко. – К. : ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
9. Кирчата І.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства в глобальному середовищі: [Монографія] / І.М. Кирчата, Г.В. Поясник. – Харків : ХНАДУ, 2009. – 160 с.
10. Иванченко А.В. Сутність та зміст конкурентного потенціалу підприємства / А.В. Иванченко // Вісник "Актуальні проблеми управління". – 2011. – № 62. – С. 52-57.
11. Балабанова І.В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентних переваг [Електронний ресурс] / І.В. Балабанова / Режим доступа : http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Economics/38882.doc.htm. – Назва з титул. екрану.
12. Киперман Г.Я., Сурганов В.С. Популярный экономический словарь / Г.Я. Киперман, В.С. Сурганов. — М.: Экономика, 1993. — 256 с.
13. Kendall M.G. Rank Correlation Methods. – N.Y.: Hafner Publ.Go.,1995. – 196 p.

14. Соловьев А.Н. Оценка качества и стандартизация текстильных материалов / А.Н. Соловьев, С.М. Кирюхин. – М.: Легкая индустрия, 1974. – 248 с.

КОНКУРЕНТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ВУЗА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ДИЗАЙНА

НЕФЕДОВА Т., ТАРАСЕНКО И.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. В статье рассмотрена эволюция понятия "конкурентный потенциал" ВУЗа во взаимосвязи с категорией конкурентоспособности.

Методика. Сделан вывод, что для достижения теоретического, методологического и технологического прорывов во всех сферах деятельности высшего учебного заведения, без которых невозможно преодоление кризисных явлений, формирование нового видения перспектив и достижение целей высшей школы, требуется создание и поддержка действенной системы управления конкурентным потенциалом ВУЗа, который является основой его конкурентоспособности.

Результаты. Предложен подход к анализу и управлению конкурентным потенциалом ВУЗа, разработана концептуальная модель формирования конкурентоспособности высшего учебного заведения на основе реализации его конкурентного потенциала.

Ключевые слова: конкурентный потенциал высшего учебного заведения, конкурентоспособность ВУЗа, анализ конкурентного потенциала, факторы внешней среды, концептуальная модель формирования конкурентоспособности ВУЗа.

COMPETITIVE POTENTIAL OF THE UNIVERSITY IN THE SYSTEM OF COMPETITIVE ABILITY MANAGEVENT

NEFEDOVA T., TARASENKO I.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. The article describes the evolution of the "competitive potential" concept in correlation with the "competitive ability" category.

Methodology. It has been concluded that in order to achieve the theoretical, methodological and technological breakthrough in all areas of the higher education establishment's activity, which is an indispensable condition to overcome the crisis, it is necessary to create and maintain an effective system of competitive ability management of the university, which is based its competitive ability.

Results. The authors have offered an approach to the analysis and management of the university's competitive ability, which is based on the implementation of its competitive potential.

Keywords: competitive potential of the higher educational establishment, the competitive ability of the university, analysis of competitive potential, environmental factors, the conceptual model of the competitive ability of the university.